

УДК 343.146

*С. О. Ковальчук***ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПОДАННЯ,
ДОСЛІДЖЕННЯ, ОЦІНЮВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ
ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) закріплюють процесуальні основи подання сторонами кримінального провадження національним судам речових доказів, їх дослідження, оцінювання й використання під час кримінального провадження. З огляду на тенденцію до уніфікації міжнародних правових норм у галузі кримінального процесу та гармонізації вітчизняного кримінального процесуального законодавства в частині доказування у кримінальному провадженні до європейських правових стандартів вагома роль у вдосконаленні норм кримінального процесуального закону й формуванні судової практики належить Європейському суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Європейський суд, Суд). При цьому, як вказується в юридичній літературі, у процесі зближення національних правових систем у контексті європейського правового поля практика Європейського суду слугує об'єднувальним фактором, провідником загальноєвропейських ідей у різноманітні національні правопорядки [1, с. 34]. Водночас, як зазначає М.М. Головінський, «наявна тенденція до зближення кримінально-процесуальних систем та уніфікація міжнародних правових норм у галузі кримінально-процесуального права за допомогою вироблення взаємоприйнятних орієнтирів не повинна виключати водночас і вибіркового підходу до вбудовування правових норм у національні законодавства кожної з країн з урахуванням місцевих умов і правових традицій, що дає змогу застосовувати найбільш прийнятні варіанти вирішення конкретних проблем, які виникають при провадженні у кримінальних справах» [2, с. 12–13]. Повною мірою це стосується правових позицій ЄСПЛ щодо збирання, дослідження, оцінювання речових доказів і їх використання у кримінальному провадженні.

Дослідженню правових позицій ЄСПЛ у частині доказування у кримінальному провадженні присвячена значна увага науковців. Зокрема, вони аналізуються у працях А.В. Деменевої, Т.Г. Морщакової, В.Т. Нора, П.М. Рабіно-

вича, Б.П. Ратушної, В.В. Тютюнника, С.В. Шевчука та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас самостійні дослідження напрацьованих ЄСПЛ правових стандартів щодо подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів у кримінальному провадженні не проводилися.

Метою статті є визначення європейських правових стандартів подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження.

У низці рішень ЄСПЛ застосовує до аналізу способів збирання, подання, дослідження, оцінювання й використання у кримінальному провадженні доказів, у тому числі й речових, традиційний підхід, за якого питання про їх допустимість вивчається в контексті справедливості судового розгляду загалом (п. п. 45 і 46 Рішення ЄСПЛ у справі «Шенк проти Швейцарії» від 12.07.1988 р. [3], п. 39 Рішення ЄСПЛ у справі «Костовський проти Нідерландів» від 20.11.1989 р. [4], п. 34 Постанови ЄСПЛ у справі «Едвардс проти Сполученого Королівства» від 16.12.1992 р. [5], п. 67 Рішення ЄСПЛ у справі «Доорсон проти Нідерландів» від 26.03.1996 р. [6], п. 50 Рішення ЄСПЛ у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» від 23.04.1997 р. [7] тощо). Надалі ЄСПЛ дещо уточнив свою позицію, указавши, що вирішення Європейським судом питання про те, чи є судовий розгляд загалом, у тому числі способи отримання доказів, справедливим, включає в себе вивчення «незаконності» й у разі порушення іншого права, гарантованого Конвенцією, характеру порушення (п. 34 Рішення ЄСПЛ у справі «Хан проти Сполученого Королівства» від 12.05.2000 р. [8], п. 42 Рішення ЄСПЛ у справі «Аллан проти Сполученого Королівства» від 05.11.2002 р. [9], п. 95 Рішення ЄСПЛ у справі «Яллох проти Німеччини» від 11.07.2006 р. [10], п. 60 Постанови ЄСПЛ у справі «Харутюнян проти Вірменії» від 28.06.2007 р. [11] тощо).

Із часом ЄСПЛ почав поступово відходити від застосування традиційного підходу, використовуючи динамічний підхід до визначення недопустимості доказів. Як указується в юридичній літературі, використовуючи динамічний підхід, ЄСПЛ переносить акцент на процедуру дослідження й перевірки доказів та аналізує докази, отримані із порушенням гарантій ст. 6 Європейської конвенції (далі – Конвенції) – презумпції невинуватості, права не свідчити проти себе і своїх близьких, права на допомогу адвоката (зокрема докази, отримані в результаті провокації або особливо цинічних форм обману) [1 с. 240]. Поділяючи таку позицію загалом, потрібно вказати, що динамічний підхід ЄСПЛ до визначення «несправедливо отриманих» доказів полягає в тому, що він оцінює порядок подання доказів національним судам, їх дослідження, оцінювання й використання останніми в аспекті дотримання закріплених ст. 6 Конвенції гарантій справедливого судового розгляду. До них належать, зокрема, гарантії, передбачені п. 3 ст. 6 Конвенції, які розглядаються Судом як часткові випадки права на справедливий судовий розгляд справи судом, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції (п. 50 Постанови ЄСПЛ у справі «Джаспер проти Сполученого Королівства» від 16.02.2000 р.) [12].

Право мовчати й не свідчити проти себе. Як указується в юридичній літературі, хоча основним завданням Суду залишається проголошена Конвенцією справедливість судового розгляду, Суд висуває до судового розгляду й деякі додаткові вимоги, окрім тих, що формально виражені в Конвенції. Жодним чином не варто вважати, що розроблення та уточнення вимог ст. 6 завершені [13, с. 9]. Закріплюючи гарантії справедливого судового розгляду, § 3 ст. 6 Конвенції не зараховує до права мовчати й не свідчити проти себе, але у практиці ЄСПЛ воно визнається як самостійна гарантія. Так, у справі «Саундерс проти Сполученого Королівства» Суд указав, що, попри відсутність згадки у ст. 6 Конвенції, право мовчати, а також право не свідчити проти себе є загальноновизнаними міжнародними нормами, покладеними в основу поняття справедливого судового розгляду за ст. 6 (п. 68 Рішення ЄСПЛ від 17.12.1996 р.) [14]. Надалі наведена позиція була конкретизована Судом у справі «Шабельник проти України», у якій ЄСПЛ наголосив, що стосовно використання доказів, здобутих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що це – загальноновизнані міжнародні стандарти, які є основними складниками поняття справедливого судового розгляду за ст. 6. Установлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникати помилок при здійсненні правосуддя й реалізації цілей ст. 6 (п. 55 Рішення ЄСПЛ від 19.02.2009 р.) [15]. Наведена правова позиція надалі використовується Судом у справах «Биков проти Російської Федерації» (п. 92 Постанови ЄСПЛ від 10.03.2009 р.) [16], «Олег Колесник проти України» (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 19.11.2009 р.) [17], «Балицький проти України» (п. 38 Рішення ЄСПЛ від 03.11.2011 р.) [18] тощо.

У більшості випадків ЄСПЛ визначає допустимість доказів, отриманих із порушенням права мовчати й не свідчити проти себе, застосовуючи динамічний підхід. Проте в окремих випадках Суд поєднує його застосування із використанням статичного підходу до оцінювання допустимості доказів, оцінюючи спосіб отримання доказів із урахуванням фундаментальних вимог Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Зокрема, у справі «Яллох проти Німеччини» Суд розглянув законність одержання речового доказу (наркотиків) унаслідок уведення особи еметогенних засобів як із позицій ст. 3 Конвенції (застосування тортур), так і ст. 6 Конвенції (порушення права мовчати й не свідчити проти себе). У частині порушення ст. 6 Конвенції Суд указав, що стосовно застосування принципу невикриття себе в цій справі Суд вважає, що питання полягає у використанні в суді речового доказу, на відміну від визнання, отриманого насильницьким втручанням у тілесну цілісність. Він зазначає, що в країнах-учасницях Конвенції та в інших країнах зазвичай вважається, що право не викривати себе стосується поваги до рішення обвинуваченого зберігати мовчання під час допиту й не бути примушеним робити твердження. Однак Суд надав принципу проти самовикриття, який захищає § 1 ст. 6, ширше значення, щоб охопити випадки, коли мова йде про примушування передати речовий

доказ владі. Беручи до уваги вищевикладене, Суд готовий також визнати, що використання в судовому розгляді доказу, отриманого насильницьким уведенням еметогенних засобів, порушило право не викривати себе, що призвело до несправедливого судового розгляду загалом (п. п. 110, 111 і 122 Рішення ЄСПЛ від 11.07.2006 р.) [10].

Право подавати докази. Як і право на мовчання та не свідчити проти себе, право подавати докази є одним із невід'ємних елементів справедливого судового розгляду за ст. 6. У практиці ЄСПЛ на сьогодні доволі чітко сформульовані основні правові позиції щодо процесу подання доказів під час судового розгляду. Так, у справі «Жуковський проти України» ЄСПЛ відзначив, що всі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів (п. 40 Рішення ЄСПЛ від 03.03.2011 р.) [19]. У справі «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ указав, що Суд тим не менше повинен переконатися, чи був процес прийняття доказів справедливим. Отже, принцип «справедливості» вимагає, щоб усі докази подавалися у присутності обвинуваченого у відкритому судовому процесі, щоб надати можливість їх спростувати (п. 162 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [20]. У справі «Гаважук проти України» ЄСПЛ зазначив, що у справі заявника немає доказів того, що суди при прийнятті й оцінюванні доказів вийшли за межі своїх повноважень або вони надали перевагу певним доказам (п. 76 Рішення ЄСПЛ від 18.02.2010 р.) [21].

У практиці ЄСПЛ право подавати докази трактується із позицій засади змагальності, визначеної п. 1 ст. 6 Конвенції, та розглядається, як правило, у контексті закріпленого § 3 (d) ст. 6 Конвенції права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту. Зокрема, у справі «Матиціна проти Росії» ЄСПЛ указав, що право сторони захисту на допит свідків і вивчення інших доказів, поданих стороною обвинувачення, потрібно трактувати у світлі більш загального принципу змагальності процесу, закріпленого в концепції справедливого судового розгляду відповідно до п. 1 ст. 6 [22]. У справі «Мірілашвілі проти Росії» ЄСПЛ щодо параграфа 3 (d) ст. 6 відзначив, що він стосується «свідків» і за суворого тлумачення не повинен застосовуватися до інших доказів. Тим не менше, цей термін повинен тлумачитися автономно. Він може також включати потерпілих, свідків-експертів та інших осіб, які дають показання в суді. Крім того, у судовій практиці існують чіткі вказівки, що це положення може застосовуватися не тільки до «свідків», а й до інших доказів (п. п. 158 і 159 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [20].

Зокрема, дотримання вимог § 3 (d) ст. 6 Конвенції в частині подання національним судам речових доказів аналізувалося ЄСПЛ у справах «Перна проти Італії», «Георгіос Папагеоргіу проти Греції» тощо. Зокрема, у справі «Перна проти Італії» ЄСПЛ надав із позицій дотримання права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту оцінку законності відмови обвинуваченому з боку національних судів у приєднанні до справи газетних статей, що містили інтерв'ю двох політичних однодумців скаржника, у яких вони підтримували активну політичну позицію останнього.

Суд не виявив порушення § § 1 та 3 (d) ст. 6 Конвенції, указавши при цьому, що заявник не довів доцільності долучення до справи певних газетних статей (п. п. 11 і 31 Рішення ЄСПЛ від 25.07.2001 р.) [23]. У справі «Георгіос Папагеоргіу проти Греції» ЄСПЛ надав оцінку дотриманню права обвинуваченого на виклик і допит свідків захисту національними судами, які відмовили скаржнику в отриманні від банку оригіналів або завірених копій чеків і виписок із центрального комп'ютера зі списком операцій, здійснених на дату, коли відбулося шахрайство, і визнав, що мало місце порушення вимог § § 1 і 3 (d) ст. 6 Конвенції (п. п. 31, 37–40 Рішення ЄСПЛ від 09.05.2003 р.) [24].

Водночас в окремих справах ЄСПЛ надає оцінку дотриманню права обвинуваченого подавати докази в контексті передбаченого § 3 (b) ст. 6 Конвенції права мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту. Зокрема, у справі «Брікмонт проти Бельгії» ЄСПЛ відзначив, що заявники скаржилися на недоліки судового слідства, одним із яких було непровадження дослідження картини «Буря над Каннами» із дарчим написом Чарльза, принца Бельгії, графа Фландрії та колишнього регента Королівства, що дало б змогу встановити взаємини останнього зі скаржниками, один із яких протягом 1969–1977 рр. був другом, адвокатом і агентом. За твердженням скаржників, відмова в дослідженні під час судового розгляду картини «Буря над Каннами» перешкодила адекватній підготовці до захисту, оскільки вони були не в змозі спиратися на наявну на картині посвяту, щоб підтримати свої аргументи. Водночас ЄСПЛ відзначив, що заявники до появи перед Судом не надавали жодних подробиць тексту посвяти, а тому з цієї позиції вони не можуть бути визнані жертвами порушень § § 1 і 3 (b) ст. 6 (п. п. 9, 65, 74, 92 і 93 Рішення ЄСПЛ від 07.07.1989 р.) [25].

Право ознайомитися з доказами, поданими стороною обвинуваченого. Розкриваючи зміст змагальності, ЄСПЛ у справі «Брандстеттер проти Австрії» зазначив, що право на змагальність означає, що у кримінальній справі обвинуваченню й захисту повинна бути надана можливість ознайомитися і прокоментувати зауваження та докази, подані іншою стороною (п. 67 Рішення ЄСПЛ від 28.08.1991 р.) [26]. Така правова позиція була уточнена ЄСПЛ у справі «Едвардс проти Сполученого Королівства», у якій Суд указав, що вимога справедливості, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, вимагає, щоб обвинувачення розкрило захисту всі речові докази на користь обвинуваченого чи проти нього (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 16.12.1992 р.) [5]. Надалі ці правові позиції широко використовувалися ЄСПЛ у справах «Джаспер проти Сполученого Королівства» (п. 51 Постанови ЄСПЛ від 16.02.2000 р.) [12], «Георгіос Папагеоргіу проти Греції» (п. 36 Рішення ЄСПЛ від 09.05.2003 р.) [24] тощо.

При цьому у справі «Джаспер проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ додатково наголосив, що основним аспектом права на справедливий судовий розгляд є те, що розгляд у кримінальній справі, у тому числі процесуальні моменти такого розгляду, повинен бути змагальним і обвинуваченню й захисту мають бути надані рівні можливості. Водночас Суд констатував, що

право на розкриття відповідних доказів не є абсолютним. У ході будь-якого кримінального розгляду можуть мати місце протилежні інтереси, наприклад інтереси національної безпеки, необхідність захисту свідків від можливого переслідування або збереження секретності поліцейських методів розслідування злочинів, які повинні бути покладені на ваги проти прав обвинуваченого. У деяких випадках може бути необхідно не розкривати деякі докази перед захистом з метою захисту основних прав іншої особи або для захисту публічних інтересів. Проте, згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, допустимими є тільки такі обмежувальні права захисту заходи, які є суворо необхідними. Більше того, для забезпечення справедливого розгляду у справі обвинуваченого будь-які труднощі, з якими зіткнеться захист у зв'язку з обмеженням його прав, повинні бути ефективно врівноважені процедурами, яких дотримуватимуться представники судової влади (п. п. 51 і 52 Постанови ЄСПЛ від 16.02.2000 р.) [12]. Надалі наведені позиції в повному обсязі використовувалися ЄСПЛ у справі «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства» (п. 46 Постанови ЄСПЛ від 27.10.2004 р.) [27].

Право оспорювати докази, подані стороною обвинувачення. Крім ознайомлення з доказами, поданими стороною обвинувачення, невід'ємним правом сторони захисту, на дотримання якого звертається увага ЄСПЛ, є право їх оспорення. Зокрема, у справі «Корнев і Карпенко проти України» Суд указав, що докази мають, як правило, подаватися у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. З цього правила існують винятки, але вони не можуть порушувати права захисту (п. 54 Рішення ЄСПЛ від 21.10.2010 р.) [28]. При цьому наведене право конкретизується щодо судового розгляду й не стосується оскарження судових рішень, на що ЄСПЛ звернув увагу у справі «Брандстеттер проти Австрії». Зокрема, Суд наголосив, що непряма й суто гіпотетична для обвинуваченого можливість прокоментувати аргументи обвинувачення, включені до тексту судового рішення, навряд чи може розглядатися як належна заміна права вивчити й відповісти безпосередньо на матеріали обвинувачення (п. 68 Рішення ЄСПЛ від 28.08.1991 р.) [26].

У справах «Биков проти Російської Федерації», «Лісіка проти Хорватії» тощо ЄСПЛ розглядає право на оспорення стороною захисту доказів обвинувачення в контексті дотримання прав захисту під час визначення справедливості судового розгляду загалом і прямо вказує на необхідність установлення того, чи мав заявник можливість оскаржити автентичність доказу та його використання (п. 90 Постанови ЄСПЛ від 10.03.2009 р. і п. 49 Рішення ЄСПЛ від 25.02.2010 р.) [16; 29]. У справі «Матиціна проти Росії» ЄСПЛ розглянув право на оспорення доказів з урахуванням правил допустимості доказів. Зокрема, Суд указав, що правила про допустимість доказів можуть іноді суперечити принципам рівноправності сторін і змагальності процесу або іншим чином вплинути на справедливість розгляду. Стосовно висновку експерта правила про допустимість не повинні позбавляти сторону захисту можливості ефективно його оспорити, зокрема подавши або отримавши альтернативні думки чи висновки (п. 169 Поста-

нови ЄСПЛ від 27.03.2014 р.) [22]. При цьому, як зазначив ЄСПЛ у справі «Мірілашвілі проти Росії», ст. 6 не накладає на національні суди обов'язку призначати експертизу або проводити будь-які інші слідчі дії тільки тому, що цього вимагає одна зі сторін. Саме національний суд насамперед вирішує, чи є запитувані дії актуальними й необхідними для ухвалення рішення у справі (п. 189 Рішення ЄСПЛ від 11.12.2008 р.) [20].

Водночас за певних обставин відмова в альтернативному експертному вивченні речових доказів може вважатися порушенням п. 1 ст. 6 (п. 190 Рішення ЄСПЛ у справі «Мірілашвілі проти Росії» від 11.12.2008 р. та п. 169 Постанови ЄСПЛ у справі «Матиціна проти Росії» від 27.03.2014 р.) [20; 22]. Так, у справі «Стоїменов проти колишньої Югославської Республіки Македонія» ЄСПЛ надав оцінку двом висновкам експертів, складеним на звернення сторони обвинувачення за результатами дослідження речовин, вилучених у справі заявника, що підозрювався у виробництві й торгівлі наркотиками. На підставі хроматографічного аналізу, проведеного для визначення хімічного складу речовини, експерти дійшли висновку, що вилучена речовина є наркотичним засобом – опіумом. Заявник і свідки сторони захисту стверджували, що ця речовина є маковим дьогтем, який зберігався, починаючи орієнтовно з 1941 р. до 1955 р., у зв'язку з чим волога знищила вміст морфіну, що призвело до втрати речовиною наркотичних властивостей. Заявник і його представник подавали запити щодо проведення альтернативної експертизи, які були залишені національними судами без задоволення. Більше того, заявник не мав можливості самостійно звернутися до експертів для отримання висновку, оскільки речовина була конфіскована владою, і він не мав можливості доступу до неї. На підставі аналізу наведених обставин Суд не погодився з твердженням уряду про те, що якість макового дьогтю була не потрібною для засудження заявника, оскільки стосується складу злочину та впливає на рух кримінальної справи щодо заявника. Суд указав, що в заявника повинні були виникнути об'єктивно обґрунтовані сумніви щодо нейтральності експертів, оскільки подані ними висновки були більше схожими на докази щодо заявника, використовувані обвинуваченням, а не на «нейтральну» й «незалежну» думки експертів. У зв'язку з порушенням принципу справедливого судового розгляду Суд констатував порушення § 1 ст. 6 Конвенції (п. п. 6–14, 21, 38, 40, 42 і 43 Рішення ЄСПЛ від 05.04.2007 р.) [30].

Окремої уваги заслуговують правові позиції ЄСПЛ щодо оцінювання законності використання національними судами похідних речових доказів, які наводяться ним у справах «Папагеоргіу проти Греції» та «Гефген проти Німеччини». Зокрема, у справі «Папагеоргіу проти Греції» заявник стверджував, що його засудження було оснований на семи підроблених чеках, оригінали яких ніколи не були пред'явлені банку (цивільному позивачеві у справі) в судах, які її розглядали. Він звертався до національних судів із клопотанням про витребування оригіналів чеків або їхніх копій, засвідчених банком, але в задоволенні його прохань було відмовлено. Заявник стверджував, що в разі витребування судами оригіналів чеків, останні

були б доказом того, що він не вчиняв шахрайство. Він стверджував, що до фотокопій документів, підготовлених для суду, були внесені зміни. Крім того, суд першої інстанції наказав знищити чеки, які, як передбачається, були підроблені й становили вирішальну частину доказів у судовому розгляді справи щодо заявника. Засудження заявника за обвинуваченням у шахрайстві було значною мірою основане на фотокопіях чеків. За цих обставин Суд уважає, що витребування оригіналів чеків має життєво важливе значення для захисту заявника, оскільки воно дало б йому змогу, як він сам зазначив, показати, що вказівки щодо оплати були дані іншими співробітниками банку, а не ним, завдяки чому судді дійшли висновку, що обвинувачення заявника в шахрайстві є не обґрунтованим. Беручи до уваги той факт, що, незважаючи на його неодноразові прохання, основні докази не були належним чином наведені й обговорені під час судового розгляду у присутності заявника, суд дійшов висновку про те, що розгляд загалом не відповідає вимогам справедливого судового розгляду (п. п. 31, 37 і 39 Рішення ЄСПЛ від 09.05.2003 р.) [24].

У справі «Гефген проти Німеччини» ЄСПЛ указав, що національні суди відмовилися виключити докази, отримані на основі заяв, до яких був примушений заявник (так званий «плід отруйного дерева»), і принаймні деякі з цих доказів використовувалися для підтвердження правдивості визнання, зробленого заявником у суді. Проте немає підстав стверджувати, що поліцейські й надалі погрожували заявнику під час поїздки на місце, де було поховано тіло, з метою отримання речових доказів (одягу викраденої й убитої заявником дитини і слідів коліс належного йому автомобіля – С. К.). Відповідно, на відміну від ситуації, що склалася у справі «Яллох проти Німеччини», слідчі органи зібрали оспорювані докази як непрямий наслідок визнання. Що стосується можливості оскарження цих доказів, суд міг на свій розсуд виключити докази, отримані неналежним чином, і піддав оцінці всі пов'язані з цим інтереси в ретельно мотивованому вирокі. За особливих обставин справи заявника, включаючи нагляд за ним, який здійснювався після отримання викупу, і неоспорені докази, потрібно визнати допоміжний характер доказів, отриманих у результаті первинного визнання, для його засудження. У зв'язку з цим Суд дійшов висновку про те, що вимоги ст. 6 Конвенції у справі порушені не були [31].

Отже, проведене дослідження практики ЄСПЛ дає змогу стверджувати, що за допомогою використання динамічного підходу до визначення «несправедливо отриманих» доказів Суд оцінює порядок подання доказів національним судам, їх дослідження, оцінювання й використання останніми в аспекті дотримання закріплених ст. 6 Конвенції гарантій справедливого судового розгляду. Ними є передбачені п. 3 ст. 6 Конвенції гарантії, які розглядаються ЄСПЛ як часткові випадки права на справедливий судовий розгляд справи судом, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції. Надаючи оцінку їх забезпеченню в конкретних справах, Суд сформував низку правових стандартів подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження, дещо уточнюючи та розширюючи зміст закрі-

плених у Конвенції гарантій права на справедливий судовий розгляд: права мовчати й не свідчити проти себе, права подавати докази, права ознайомитися з доказами, поданими стороною обвинувачення, та оспорювати їх.

Література

1. Стандарты справедливого правосудия (международные и национальные практики) / кол. авторов ; под. ред. Т.Г. Моршаковой. – М. : Мысль, 2012. – 584 с.
2. Головинский М.М. Досудебное соглашение о сотрудничестве: нормативно-правовое регулирование и практика применения : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза» / М.М. Головинский. – Владимир, 2011. – 26 с.
3. Дело «Шенк против Швейцарии» : Решение Европейского суда по правам человека от 12.07.1988 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Schenk_v_Switzerland_12_07_1988.pdf.
4. Справа «Костовський проти Нідерландів» : Рішення Європейського суду з прав людини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_089.
5. Case of Edwards v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 16.12.1992 [Electronic resource]. – Regime of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57775#{itemid}:\[«001-57775»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57775#{itemid}:[«001-57775»]).
6. Case of Doorson v. the Netherlands : Judgment of the European Court of Human Rights from 26.03.1996 [Electronic resource]. – Regime of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57972#{itemid}:\[«001-57972»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57972#{itemid}:[«001-57972»]).
7. Справа «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» : Рішення Європейського Суду з прав людини від 23.04.1997 р. (стислий виклад) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eugocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=384>.
8. Case of Khan v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 12.05.2000 [Electronic resource]. – Regime of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58841#{itemid}:\[«001-58841»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58841#{itemid}:[«001-58841»]).
9. Case of Allan v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 05.11.2002 [Electronic resource]. – Regime of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60713#{itemid}:\[«001-60713»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60713#{itemid}:[«001-60713»]).
10. Дело «Яллох против Германии» : Решение Европейского суда по правам человека от 11.07.2006 г. (фрагмент) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://precedent.in.ua/index.php?id=1189170435>.
11. Дело «Харутунян против Армении» : Постановление Европейского суда по правам человека от 28.06.2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docs.pravo.ru/document/view/19380735/17524978/>.
12. Дело «Джаспер против Соединенного Королевства» : Постановление Европейского суда по правам человека от 16.02.2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docs.pravo.ru/document/view/18592416/16283035/>.
13. Европейские стандарты права на справедливое судебное разбирательство и российская практика / под общ. ред. А.В. Деменевой. – Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2004. – 240 с.
14. Справа «Саундерс проти Сполученого Королівства» : Рішення Європейського суду з прав людини від 17.12.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eugocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=408>.
15. Справа «Шабельник проти України» : Рішення Європейського суду з прав людини від 19.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_457.
16. Дело «Быков против Российской Федерации» : Постановление Европейского суда по правам человека от 10.03.2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/12068987/12068987-006.htm>.

17. Справа «Олег Колесник проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_505.
18. Справа «Балицький проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 03.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_726.
19. Справа «Жуковський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 03.03.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_714.
20. Дело «Мирилашвили против России»: Решение Европейского суда по правам человека от 11.12.2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1238925726>.
21. Справа «Гаважук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://if.arbitr.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_5/Gavazhuk.pdf.
22. Дело «Матыцина против России»: Постановление Европейского суда по правам человека от 27.03.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://genproc.gov.ru/upload/iblock/c74/doc01936620150115123952.pdf>.
23. Справа «Перна проти Італії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_051.
24. Case of Georgios Papageorgiou v. Greece: Judgment of the European Court of Human Rights from 09.05.2003 [Electronic resource]. – Regime of access: hudoc.echr.coe.int/webservices/content/docx/00161091%3FTID%3Dihgdqbxnfi+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.
25. Case of Bricmont v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 07.07.1989 [Electronic resource]. – Regime of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57611#{itemid}:\[«001-57611»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57611#{itemid}:[«001-57611»]).
26. Case of Brandstetter v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 28.08.1991 [Electronic resource]. – Regime of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57683#{itemid}:\[«001-57683»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57683#{itemid}:[«001-57683»]).
27. Дело «Эдвардс и Льюис против Соединенного Королевства»: Постановление Европейского суда по правам человека от 27.10.2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.pravo.ru/document/view/20461073/19443629/>.
28. Справа «Корнев і Карпенко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_637.
29. Case of Lisica v. Croatia: Judgment of the European Court of Human Rights from 25.02.2010 [Electronic resource]. – Regime of access: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97213#{itemid}:\[«001-97213»\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97213#{itemid}:[«001-97213»]).
30. Case of Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia: Judgment of the European Court of Human Rights from 05.04.2007 [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2007/257.html>.
31. Дело «Гефген против Германии»: Постановление Европейского суда по правам человека от 30.06.2008 г. (извлечение) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://precedent.in.ua/index.php?id=1350301588>.

А н о т а ц і я

Ковальчук С. О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів під час кримінального провадження. – Стаття.

Стаття присвячена визначенню напрацьованих ЄСПЛ правових стандартів щодо подання, дослідження, оцінювання й використання речових доказів у кримінальному провадженні. З урахуванням динамічного підходу ЄСПЛ до визначення «несправедливо отриманих» доказів аналізуються його правові позиції щодо дотримання гарантій справедливого судового розгляду, закріплених ст. 6 Конвенції.

Ключові слова: речові докази, європейські правові стандарти, кримінальне провадження, подання доказів, дослідження доказів, оцінювання доказів, використання доказів.

А н н о т а ц и я

***Ковальчук С. А.* Европейские правовые стандарты представления, исследования, оценки и использования вещественных доказательств в ходе уголовного производства. – Статья.**

Статья посвящена определению наработанных ЕСПЧ правовых стандартов представления, исследования, оценки и использования вещественных доказательств в уголовном производстве. С учетом динамического подхода ЕСПЧ к определению «несправедливо полученных» доказательств анализируются его правовые позиции относительно вопросов соблюдения гарантий справедливого судебного разбирательства, закрепленных ст. 6 Конвенции.

Ключевые слова: вещественные доказательства, европейские правовые стандарты, уголовное производство, представление доказательств, исследование доказательств, оценка доказательств, использование доказательств.

S u m m a r y

***Kovalchuk S. O.* The European legal standards for submission, research, assessment and use of material evidences in criminal proceedings. – Article.**

The article is dedicated to the consideration of the European legal standards for submission, research, assessment and use of material evidences in criminal proceedings, established by the ECHR. Considering the dynamic approach of the ECHR to “unfair received” evidence reviewed, its legal positions relatively compliance of the fair trial guarantees, enshrined in art. 6 of the Convention, analyzes.

Key words: material evidences, European legal standards, criminal proceedings, submission of evidences, research of evidences, assessment of evidences, use of evidences.